

Privātās pensiju shēmas

Shēmu nozīme saistībā
ar pietiekamām
un ilgtspējīgām pensijām

Šo publikāciju atbalsta saskaņā ar Eiropas Kopienas Nodarbinātības un sociālās solidaritātes programmu 2007.–2013. gadam. Šo programmu pārziņa Eiropas Komisijas Nodarbinātības, sociālo lietu un iespēju vienlīdzības ģenerāldirektorāts. Tā tika izveidota, lai finansiāli atbalstītu Eiropas Savienības mērķu īstenošanu nodarbinātības un sociālo lietu jomā, kā izklāstīts Sociālajā programmā, un tādējādi veicinātu Lisabonas stratēģijas mērķu sasniegšanu šajās jomās.

Minētā septiņu gadu programma ir paredzēta visām ieinteresētajām personām, kas ES 27 dalībvalstīs, EBTA/EEZ valstīs un ES kandidātvalstīs var palīdzēt izstrādāt atbilstīgus un efektīvus darba un sociālo tiesību aktus, kā arī politikas virzienus.

Programmas "PROGRESS" misija ir stiprināt ES ieguldījumu, atbalstot dalībvalstu saistības un centienus izveidot vairāk un labākas darba vietas un veidot vienotāku sabiedrību. Tādēļ programma "PROGRESS" būs piemērota,

- analizējot "PROGRESS" politikas jomas un sniedzot ar politiku saistītus ieteikumus par to,
- uzraugot ES tiesību aktu ieviešanu un politikas virzienu īstenošanu "PROGRESS" politikas jomās, kā arī sniedzot pārskatus par tām,
- sekmējot darbību nodošanu, apgūšanu un atbalstu dalībvalstu vidū jautājumos par ES mērķiem un prioritātēm, un
- paužot ieinteresēto personu un visas sabiedrības uzskatus.

Plašāku informāciju skatīt vietnē
<http://ec.europa.eu/progress>

Privātās pensiju shēmas

Shēmu nozīme saistībā ar pietiekamām
un ilgtspējīgām pensijām

Eiropas Komisija

Nodarbinātības, sociālo lietu un iespēju vienlīdzības ģenerāldirektorāts

Vienība E.4

Manuskripts pabeigts 2009. gada decembrī

Ne Eiropas Komisija, ne jebkāda persona, kas darbojas tās vārdā, nav atbildīga par šīs publikācijas informācijas izmantošanu.

© Fotoattēli: 123RF

Lai jebkādā veidā izmantotu vai reproducētu fotoattēlus, uz kuriem Eiropas Savienībai nav īpašumtiesību, atļauja jāiegūst nepastarpināti no autortiesību īpašnieka(-iem).

Dienests *Europe Direct* jums palīdzēs rast
atbildes uz jautājumiem par Eiropas Savienību

Bezmaksas tālruņa numurs (*)
00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Daži mobilā tālruņa operatori nedod piekļuvi numuriem
ar 00 800, vai arī par zvanišanu uz šiem numuriem var būt
jāmaksā.

Liela daļa papildu informācijas par Eiropas Savienību ir pieejama internetā.
Tai var piekļūt, izmantojot interneta vietni *Europa* (<http://europa.eu>).

Kataloga dati un rezumējums ir atrodami šīs publikācijas beigās.

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2010. gads

ISBN 978-92-79-15190-3
doi:10.2767/49377

© Eiropas Savienība, 2010. gads
Pārpublicēšanas gadījumā atsauce uz avotu ir obligāta.

Printed in Belgium

ĪSPIESTS UZ PAPIĀRA, KAS BALINĀTS BEZ ELEMENTĀRĀ HLORA (ECF)

SATURS

levads	4
Privātās pensiju shēmas	6
Privāto pensiju shēmu nozīme pieaug, ...	6
... bet mainās	7
Fondēto privāti pārvaldīto shēmu pietiekamības nodrošināšana	10
Nodrošinājums un iemaksu līmeņi	10
Pensiju līmeņi — riskants bizness	11
Karjeras pārtraukumu risku risināšana	12
Ilgmūžības risks: izmaksu fāze	14
Vienīgā aizsardzība pret ilgmūžības risku — ikgadējās pensiju izmaksas	15
Finansiālo risku līdzsvarošana	16
Risku, nodrošinājuma un īstenošanas iespēju līdzsvarošana	17
Pensiju līmeņu aizsardzība	17
Nodevu un izmaksu ietekme	18
Izmaksu ierobežošana	18
Labākas finanšu izglītības nepieciešamība	19
Finanšu izglītības veicināšana	19
Uzlabota informācija	20
Nodokļu politikas ietekme	20
Nodokļu atvieglojumu sniegto ieguvumu nenoteiktība	21
Labākas uzraudzības nepieciešamība	22
Krīzes ietekme	24
Secinājumi	26

Ievads

Lai risinātu iedzīvotāju novecošanas problēmas, Eiropas Komisija un Sociālās aizsardzības komiteja strādā ar dalībvalstīm, lai sniegtu atbalstu, uzraudzītu un novērtētu pensiju sistēmu reformu ietekmi uz pensiju sistēmām divos aspektos — pietiekamu pensiju nodrošināšana un pensiju sistēmu ilgtspējas nodrošināšana ilgtermiņā. Sociālās aizsardzības komitejas uzdevums ir panākt vispārātzītu pensiju nodrošināšanas mērķus, un šajā darbā ir izpētījusi lielāko daļu politikas problēmu, kas skar ar likumu noteiktās sabiedriski pārvaldītās shēmas, kuras tiek finansētas, balstoties uz nodokļu iemaksām. Tas labi saskan ar faktu, ka šodienas pensionāru ienākumu masas nodrošināšanai tiek izmantotas šī veida pensiju shēmas. Tas tiešām tā ir tajās nedaudzajās valstīs (piemēram, Dānijā, Īrijā, Nīderlandē un Apvienotajā Karalistē), kurās sākuma kopējā nodrošinājumā privātajam nodrošinājumam bija piešķirta nozīmīga un oficiāla loma.

Tomēr pēdējos desmit gados liels skaits dalībvalstu, veicot reformas, kuru mērķis ir stiprināt pensiju sistēmas ilgtspēju, cenšas tiešāk iesaistīt sociālos partnerus un atsevišķus pilsoņus pensiju nodrošināšanā, paplašinot iepriekšēji fondētu, privāti pārvaldītu shēmu lomu nākotnē.

Pieaugošā ekonomiskā nozīmīguma dēļ šo shēmu iepriekšējās finansēšanas un nodokļu izdevumu aspektiem varas institūcijas pievērš aizvien lielāku uzmanību saistībā ar atbildību par finanšu tirgiem un pakalpojumiem un valsts budžetu. Sociālās aizsardzības komitejai, tieši pretēji, galvenokārt ir svarīgi pievērst lielāku uzmanību ieguldījumam, ko pensiju pietiekamībā un ilgtspējā nodrošina fondētās, privāti pārvaldītās shēmas, un jo īpaši tam, lai noskaidrotu atsevišķas svarīgākās problēmas, kas saistītas ar fondētajām un privāti pārvaldītajām shēmām, kuras jāpārvalda tā, lai tās nodrošinātu labu sociālo aizsardzību.

Sociālās aizsardzības komiteja 2008. gada aprīlī apstiprināja atskaiti par pētījumu “Privāti pārvaldītās fondētās pensiju shēmas un to ieguldījums pietiekamu un ilgtspējīgu pensiju nodrošināšanā”. Šajā dalībvalstīm adresētajā atskaitē ir mēģināts noskaidrot vairākus jautājumus saistībā ar privātajām fondētajām pensijām.

Atskaitē uzmanība ir pievērsta potenciālajiem riskiem saistībā ar iepriekšējai finansēšanai piemītošo pilno atbilstību, kurpretim pašreizējā interese par privātajām pensijām ir daudz plašāka un tiek koncentrēta uz fundamentālas ilgtspējas aspektiem. 2008. gada pēdējā ceturksnī finanšu krīzes izraisītā krasā pensiju bilances vērtības samazināšanās par 15–35% ir atklājusi vairākas būtiskas iepriekšējās fondēšanas vājās vietas, tādas kā transportlīdzekļu finansēšana un sabiedrības uzticības privāti pārvaldītām pensiju shēmām būtiska samazināšanās.

Shēmu maksātspējas atjaunošana, vienlaikus novēršot sponsoru (darba devēji, arodbiedrības, dalībnieki) izstāšanās un dotāciju (nodokļu izdevumu budžets) samazināšanas iespējas, ir kļuvusi par galveno prioritāti, jo var tikt apdraudēta pašu shēmu izdzīvošana. Acīmredzot ekonomikas, tostarp finanšu tirgu, atjaunošanās noteiks, cik lielā mērā būs iespējams atjaunot maksātspēju. Tomēr būs nepieciešama arī to mehānismu stiprināšana, kas ļauj shēmām amortizēt ekonomikas triecienus, sadalot izmaksas starp ieinteresētajām pusēm. Tāpat arī, lai samazinātu pensiju uzkrājēju pakļaušanu riskiem, bieži vien būs nepieciešams veikt shēmu konstrukcijas un investīciju stratēģiju izmaiņas.

Šī nelielā bukleta mērķis ir aktualizēt vairākas svarīgākās problēmas, kas jāatrisina, ja privāti pārvaldītās iepriekšēji fondētās shēmas sekmīgi pilda daudzās dalībvalstīs tām paredzēto nozīmīgo lomu pietiekamu un ilgtspējīgu pensiju nodrošināšanā.

Pietiekamas un ilgtspējīgas pensijas

Pensiju pietiekamība ir saistīta ar to spēju novērst nabadzību un sociālo atstumtību vecumā un spēju nodrošināt piedienīgu dzīves līmeni pensionāriem, kas ļautu tiem saņemt attiecīgās valsts ekonomiskās labklājības labumus un piedalīties sabiedriskajā, sociālajā un kultūras dzīvē. Lai pensijas būtu sociāli un politiski ilgtspējīgas, tām jābūt pietiekamām, bet, lai pensijas paliktu pietiekamas, tām jābūt finansiāli ilgtspējīgām, tas ir, spējīgām finansēt, negraujot pārējo ilgtspējīgai sabiedrībai svarīgu aspektu finansēšanu. Lai nākotnē nodrošinātu pietiekamas pensijas, strauji novecojošā sabiedrībā pensiju sistēmas finansējumam jābūt ilgtspējīgam. Tādējādi pensiju pietiekamība un ilgtspējas aspekti ir nesaraujami saistīti.

Privātās pensiju shēmas

Pensiju sistēmas dalībvalstīs ir ļoti dažādas. Tās atšķiras ne tikai pēc struktūras, bet arī pēc izmantotās terminoloģijas. Tomēr vairākumā gadījumu personas var saņemt ienākumus no:

- (1) ar likumu noteiktām sociālā nodrošinājuma shēmām;
- (2) profesionālajām pensiju shēmām, kas piesaistītas darba līgumam un galvenokārt ir balstītas uz koplīgumiem;
- (3) personu pensiju uzkrājumu līgumiem ar finanšu pakalpojumu nodrošinātājiem, kas saistīti ar brīvprātīgiem, individuāliem lēmumiem.

Šajā brošūrā termins “privātās pensiju shēmas” ietver visas privāti pārvaldītās iepriekšēji fondētās shēmas. Tās ietver:

- > visas ar likumu noteiktās (obligātās) pilnībā fondētās shēmas, piemēram, ar likumu noteiktais otrais pensiju līmenis, kurā sociālā nodrošinājuma iemaksas tiek novirzītas uz individuāliem kontiem, kas tiek pārvaldīti privāti;
- > papildu (brīvprātīgās) fondētās shēmas — visas profesionālās pensijas, tostarp bilances rezerves shēmas, kā arī pensijas nolūkos veiktie individuālie uzkrājumi, beztermiņa ikgadējiem ienākumiem piesaistītie pensiju uzkrājumi, izņemot pārējos ilgtermiņa uzkrājumu produktus. Citiem

vārdiem sakot, tās neietver rezerves fondus, kas uzkrāti solidāro pensiju shēmu ietvaros, un individuālos ilgtermiņa uzkrājumus, kas nav veidoti pensiju uzkrājumu veidošanas nolūkos.

Privāto pensiju shēmu nozīme pieaug...

Vairākumā dalībvalstu lielākā daļa kopējā pensiju nodrošinājuma ir organizēta vispārējā valsts sektora ietvaros, kas būtiski ietekmē valsts finanses. Līdz pat 20. gs. 90. gadu sākumam privātām pensiju shēmām liela loma bija tikai Dānijas, Īrijas, Nīderlandes, Zviedrijas un Apvienotās Karalistes pensiju sistēmās, kur nodokļu atskaitījumu valsts nodrošinājuma sākotnējā ierobežošana līdz pamata vienotām pensiju likmēm stimulēja privātā nodrošinājuma izaugsmi kolektīvo profesionālo pensiju vai individuālo pensiju apdrošināšanas līgumu veidā. Tomēr pensiju reformu pēdējās desmitgades laikā, reaģējot uz iedzīvotāju novecošanu, aizvien vairāk valstu ir paplašinājušas esošo privāto shēmu lomu vai ieviesušas savās pensiju sistēmās jaunus iepriekšēji fondētu, privāti pārvaldītu pensiju elementus. Tas parasti tika darīts, lai uzlabotu pensiju nodrošinājuma vispārējo atbilstību, pievienojot valsts nodrošinājuma diapazonam privātas sastāvdaļas, vai lai kompensētu valsts shēmu reformu likmju aizstāšanas radīto samazinājumu. Citi iemesli, uz kuriem atsaucas dalībvalstis, kuru pensiju sistē-

mās ir ievērojams (vai palielinās) privātā finansējuma īpatsvars, ietver vēlēšanos dažādot nodrošinājumu, paplašināt izvēli, uzlabot pārredzamību un veicināt lielāku individuālo atbildību. Privātās pensiju shēmas tradicionāli ir bijušas veidotas pēc brīvprātības vai izvēles principa. Tām var būt atalgojuma raksturs (profesionālās shēmas) vai tās var balstīties uz individuāliem ieguldījumiem un uzkrājumiem. Tā kā privātajām pensijām tiek piešķirta lielāka oficiālā loma pensiju nodrošinājumā, to valsts regulējums ir palielinājies. Tas pakāpeniski ir samazinājis privāto pensiju shēmu sākotnējos raksturlielumus, kuru dēļ tās kā sociālās aizsardzības līdzekļi bija apšaubāmas, jo šo shēmu pārklājums bija nepilnīgs un pabalsti — nevienlīdzīgi un nestabili.

Vairākas dalībvalstis (Igaunija, Latvija, Lietuva, Ungārija, Polija, Rumānija, Slovākija un Zviedrija) nesen pārveidoja savas valsts pensiju shēmas, ieviešot kā to obligātu sastāvdaļu fondētās, privāti

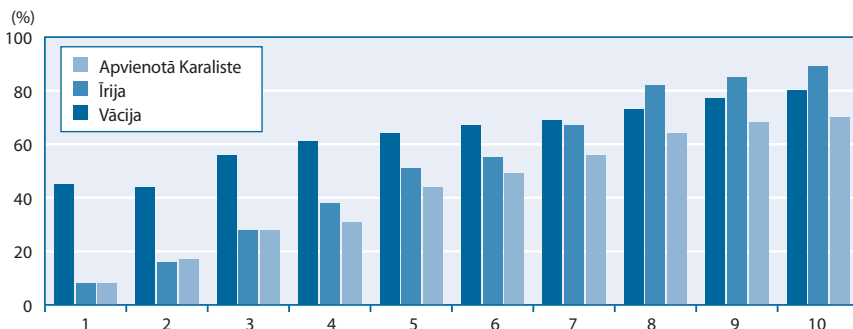
pārvaldītās pensiju shēmas, ar kurām papildina tradicionāli valsts nefinansēto līmeni. Dalībvalstis Eiropas pensiju sistēmā pilnīgi jaunā veidā apvienoja valsts regulāciju un privāto pārvaldību. Vairumā gadījumu pāreja vēl nav pabeigta, un vēl ir jāpieņem vairāki svarīgi politiski lēmumi.

... bet mainās

Pašreizējā privāto pensiju shēmu loma dažādās dalībvalstīs ir ļoti atšķirīga ne tikai attiecībā uz to ieguldījumu pensionāru kopējos ienākumos, bet arī attiecībā uz aktīvo dalībnieku nodrošināšanas līmeņiem, shēmu attīstības pakāpi un uzkrāto fondu lielumu.

Kā redzams nākamajā tabulā, dalībvalstis var sadalīt četrās lielās kategorijās atkarībā no tā, kā un cik plaši tās izmanto privātās pensiju shēmas.

Brīvprātīgā nodrošinājuma likmes — decilēs pēc ienākumiem

Avots: ESAO "Coverage of funded pension plans" [DAF/AS/WD/PEN(2007)].

Privāto pensiju shēmu izmantošana Eiropas Savienībā

Dalībvalstis var iedalīt četrās kategorijās:	Piemēri
tādas, kas izmanto nelielu privāto finansējumu un nedomā to mainīt, lai gan ir notikusi zināma privāto shēmu nodrošinājuma margināla palielināšanās;	Spānija, Francija, Luksemburga, Malta
tādas, kas daļu savu pensiju nodrošinājuma vienmēr ir balstījušas uz privātām fondētām shēmām, bet kurās šādu shēmu loma tiek palielināta un joprojām ir iekļauta. Shēmas, kuru pamatā ir nodokļu iemaksas, efektīvi pasargā pensionārus no nabadzības, bet tās obligāti nenodrošina pilnu pensiju pietiekamību aizstājienākumu ziņā un tādēļ tiek kombinētas ar privātajām fondētajām shēmām;	Dānija, Īrija, Nīderlande, Zviedrija (*), Apvienotā Karaliste
tādas, kas nesēn ir pārveidojušas savas ar likumu noteiktās pensiju sistēmas, lai iekļautu obligāti fondētas privātās pensiju shēmas un finansētu tās, novirzot uz tām daļu no vispārējām pensiju iemaksām pensiju shēmā, kuras pamatā ir nodokļu iemaksas. Lielākajā daļā šo valstu būtiska daļa no nākotnes pensiju pietiekamības ir balstīta uz šīm shēmām, no kurām tiek gaidīts, ka tās palīdzēs izvairīties no nabadzības, kā arī nodrošinās pietiekamu ienākumu aizstāšanu;	Bulgārija, Igaunija, Latvija, Lietuva, Ungārija, Polija, Rumānija, Slovākija, Zviedrija (*)
tādas, kuru rīcībā ir ieņēmumi, kas saistīti ar tādām sociālās apdrošināšanas pensiju shēmām, kuru pamatā ir nodokļu iemaksas, bet kas pašlaik maina pietiekamības nodrošinājuma daļas, paplašinot esošās vai no jauna izveidotās iepriekšēji fondētas privātās pensiju shēmas.	Beļģija, Vācija, Itālija, Austrija

(*) Zviedrija ietilpst divās kategorijās.

Pašreizējais privāto pensiju shēmu kopējais ieguldījums pensionāru ienākumos dažādās ES valstīs ir ļoti atšķirīgs. Saskaņotā pasākumu trūkumu kombinācijā ar kontrastējošām sistēmām un dubultas skaitīšanas iespēju (kad tiek pievienots nodrošinājums no dažādiem avotiem) nozīmē, ka pašlaik šajā jomā nav neviena salīdzināma starptautisku datu kopuma. Tādēļ ir grūti precīzi noteikt nodrošinājuma un iemaksu līmeņus.

Lielākajā daļā dalībvalstu valsts pārvaldītās uz nodokļu maksājumiem balstītās pensiju shēmas nodrošina lielāko daļu no pensionāru ienākumiem. Tā kā privātās shēmas nodrošina pensionāriem ienākumu papildinājumus, to svarīgumu lielā mērā atspoguļo valsts nodrošinātās

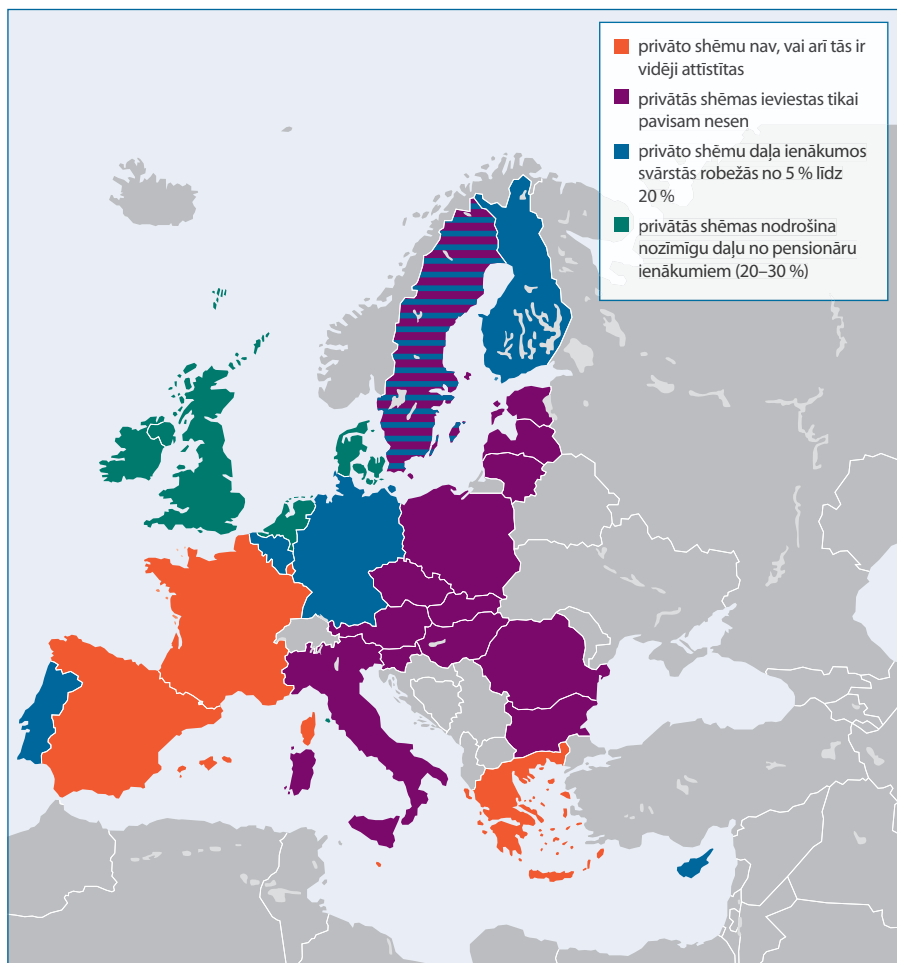
pensijas nodrošinājuma mērogu. Taču tur, kur tās nav vienkārši deleģēti faktori, piemēram, nodokļu izdevumu lielums un cits mērķa finansējums, un industriālo attiecību sistēmas raksturs (izšķiroši svarīgs profesionālo shēmu izplatībai), tie lielā mērā ietekmē arī to dominanci.

Tā kā daudzas iepriekšēji fondētās shēmas ir ieviestas tikai pēdējo desmit gadu laikā un, lai tās nostiprinātos, ir vajadzīgi 30–40 gadi (t.i., darba mūža ilgums), diez vai pārsteidz tas, ka lielākajā daļā dalībvalstu privāto pensiju shēmu ieguldījums pašreizējo pensionāru ienākumos ir visai ierobežots. Pat tajās valstīs, kur šādas shēmas ir attīstītas visvairāk, to pašreizējais ieguldījums pensionēto cilvēku ienākumos veido ne vairāk kā trešo daļu. Tas

ir tādēļ, ka tās nodrošina tikai ierobežotu šodienas pensionāru daļu, kā arī tādēļ, ka lielākā daļa shēmu joprojām ir nobriešanas stadijā. Kā var secināt no tālāk

redzamās kartes, to loma ir pieticīga vai gandrīz nenozīmīga, taču vairākās valstīs neseno veikto reformu rezultātā to loma palielināsies.

Privāto pensiju shēmu ieguldījums Eiropas Savienības valstīs ir dažāds

Fondēto privāti pārvaldīto shēmu pietiekamības nodrošināšana

Valdībām, piešķirot pensiju nodrošinājumā ievērojumu lomu iepriekšēji fondētām privāti pārvaldītām shēmām, jāņem vērā šo shēmu konstrukciju svarīgākās vājās vietas saistībā ar sociālo aizsardzību. Tās ietver tādus aspektus kā nodrošinājums un iemaksu līmeņi, daudzo ar līdzekļu uzkrāšanas un izmaksāša-

nas fāzēm saistīto risku vadība, nodevu ietekme un informācijas, finanšu izglītības un shēmas snieguma uzraudzības nepieciešamība. Tās visas ir problēmas, kas jārisina, lai pārvērstu privātās shēmas par vispārējās pensiju paketes uzticamiem ieguldītājiem.

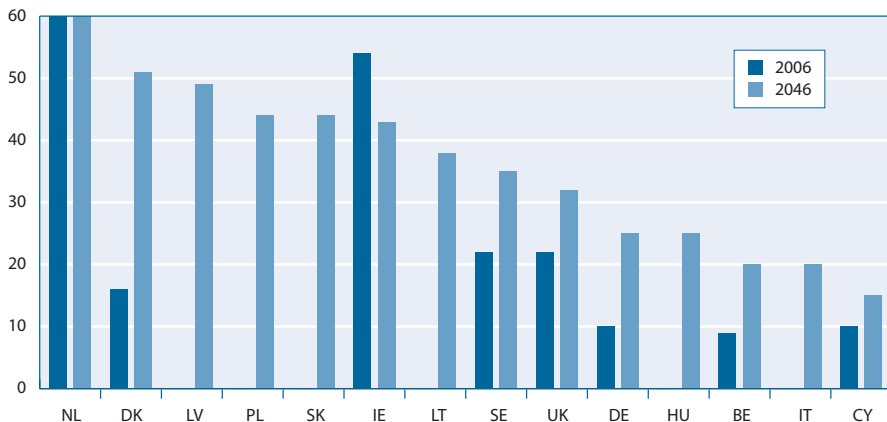
Nodrošinājums un iemaksu līmeņi

Privāto pensiju shēmu kopējais ieguldījums pensionāru ienākumos atspoguļo ieguldījumu līmeni, šādu shēmu nodrošinājumu, to briedumu (t.i., to pensionāru īpatsvaru, kuriem shēma aptver visu viņu darba mūžu) un nozīmi pensiju sistēmā.

Privāto shēmu nodrošinājumam un iemaksu līmeņiem ir jāatspoguļo vispārējā pensiju sistēmā tām paredzētā loma. Ja to uzdevums ir būt vai kļūt par būtisku visu iedzīvotāju pensijas ienākumu

sastāvdaļu, nodrošinājumam un iemaksu līmeņiem ir jābūt augstiem. Ja tās ir paredzētas kā citu universālo pensionēšanas nodrošinājumu papildinājums, lai visiem nodrošinātu līdzīgus aizstāšanas līmeņus, nodrošinājumam jābūt virzītam uz noteiktiem iedzīvotāju segmentiem. Ja nodrošinājums nav obligāts sponsoriem un ir brīvprātīgs dalībniekiem, pastāv maza iespēja, ka tiks nodrošināti jauni un slikti apmaksāti strādnieki, un liela iespēja, ka viņu ieguldījumos būs pārtraukumi.

Valsts, profesionālo un brīvprātīgo pensiju shēmu ieguldījuma īpatsvars pensionāru ienākumos 2006. un 2046. gadā (procentos no teorētiskās aizstāšanas normas)

Avots: SPC pētījums "Privāti pārvaldīto fondēto pensiju nodrošinājums un to ieguldījums pietiekamu un ilgtspējīgu pensiju nodrošināšanā", 7. tabula.

Pensiju līmeņi — riskants bizness

Pensiju pietiekamība iepriekšēji fondētās shēmās ir saistīta ar nedrošību un risku. Sociālu satricinājumu, piemēram, bezdarba, slimību, maternitātes vai karaklausības, gadījumā nodrošinātajās shēmās iespējams pensiju iemaksu pārtraukums.

Tās var "pārdzīvot" savu kapitālu (ilgmūžības risks), nākotnes pensijas var "apēst" inflācija (inflācijas risks), bet rentabilitāte var kļūt negaidīti zema vai negatīva (finansiālie riski). Turklāt šo risku kombinētā iedarbība ir lielāka nekā to summa.

Karjeras pārtraukumu risku risināšana

Lielākā daļa pensiju shēmu tradicionāli bija paredzētas vīriešiem, kas strādāja pilnu darba mūžu kā ģimenes apgādnieki. Sieviešu pensiju vajadzības tika īstenotas caur viņu vīru ieguldījumu vai — pēc viņu nāves — atraitņu pensiju veidā, ko papildināja bērnu pabalsti. Šī pieeja joprojām atspoguļojas daudzu pensiju shēmu pamatprincipos, lai gan dalībvalstis aizvien vairāk pielāgo savas sistēmas atbilstoši Kopienā spēkā esošajai likumdošanai, plašākai sieviešu iesaistīšanai darba tirgū un centieniem panākt lielāku dzimumu līdztiesību.

Shēmās, kurās pensijas ir cieši piesaistītas iemaksām, darba mūžs ar pārtraukumiem vai būtiska pensiju iemaksu samazināšana rada bažas par pensiju pietiekamību nākotnē. Tas īpaši ietekmēs grupas, kurās ģimenes pienākumu, bezdarba vai slimības dēļ darba pārtraukumu ir vairāk. Ar īpašiem riskiem nākas saskarties sievietēm, kas strādā mazkvalificētu un slikti apmaksātu darbu.

Definēta labuma shēmas salīdzinājumā ar definēta ieguldījuma shēmām

Pensiju saņēmēju riski fondētā privāti pārvaldītā pensiju shēmā ievērojami atšķiras atkarībā no tā, vai shēma ir konstruēta kā definēta labuma (DL) vai definēta ieguldījuma (DI) shēma. Definēta labuma pensiju shēmā finansiālos un ilgmūžības riskus rada shēmas sponsors. Dalībnieku gūtais labums parasti ir balstīts uz formulu, kas piesaistīta dalībnieku darba samaksai un nodarbinātības ilgumam. Definēta ieguldījuma shēmā, tieši pretēji, shēmas dalībnieku labums ir tikai dalībnieka un sponsora ieguldīto līdzekļu funkcija un veikto investīciju atdeve. Tādējādi definētā ieguldījuma shēmās finansiālie un ilgmūžības riski ir jāuzņemas to dalībniekiem.

Definētā labuma shēmu konstrukcijas parasti tika izmantotas senākās profesionālās shēmās, lai emulētu labuma formulu valsts iestāžu kalpotāju shēmās. Taču šādu shēmu skaits samazinās jau gadiem ilgi. Gandrīz visas pēdējos 20 gados izveidotās shēmas ir definētā ieguldījuma shēmas. Tas attiecas gan uz profesionālajām, gan arī uz ar likumu noteiktajām pensiju shēmām. Tādējādi, ja dalībvalstis ir novirzījušas daļu no to sociālās apdrošināšanas pensiju nodrošinājuma uz privāti pārvaldītiem fondiem ar obligātu līdzdalību, tās visas ir izmantojušas definētā ieguldījuma konstrukciju.

Darba karjeras pārtraukumi pensiju labumu vairāk ietekmē definēta ieguldījuma shēmu, nevis definēta labuma shēmu gadījumā. Tas ir tādēļ, ka pensiju aprēķināšana vēlāk nav obligāti tik cieši piesaistīta pensijas saņēmēja ieguldījuma uzskaitē kā definētā ieguldījuma shēmā.

Tādējādi definēta ieguldījuma shēmas nodrošina lielākus ieguvumus tiem, kam ir ilgāks darba mūžs un izlīdzinātākas algas visa darba mūža garumā. Tie, kam sava darbmūža laikā ir ilgstoši nenodarbinātības periodi vai kuri darba uzskaiti ir pārtraukuši citu iemeslu dēļ, pensionējoties būs mazāk nodrošināti. Dalībvalstīs, kurās sagaidāms, ka fondētām pensijām nākotnē būs lielāka loma, tas var palielināt pensionāru nabadzības izplatību neaizsargātās grupās ar sliktākiem darba uzskaites un ienākumu rādītājiem.

Atkarībā no tā, kāda loma papildu pensijām ir katras konkrētās dalībvalsts pensiju sistēmā, var būt svarīgi maksāt ieguldījumus noteiktā līmenī vai kreditēt darbmūža pārtraukumus (it īpaši pārtraukumus, kas saistīti ar bezdarbu, slimību/invaliditāti, maternitāti un vecāku pienākumu pildīšanu), lai nodrošinātu galīgo pensijas ienākumu pietiekamību. Dažas valstis savās ar likumu finansētās shē-

mās ir ieviesušas solidaritātes elementus. Citas to dara arī profesionālajās shēmās, piemēram, kompensējot noteiktus periodus ārpus aktīvās nodarbinātības (piemēram, ar valsts maksātiem ieguldījumiem bērna kopšanas vai bezdarba periodos). Tomēr ar šādiem noteikumiem saistītās izmaksas var būt visai ievērojamas un var arī ietekmēt darba stimulus.

Dalībvalstīs, kas vairāk paļaujas uz privāto nodrošināšanu, ir uzmanīgi jāizstrādā saikne ar pensionēšanās minimālo vai apstiprināta trūkuma universālo ieguldījumu. No ienākumiem atkarīgas pensijas piešķiršana var vājināt pensijas saņēmēja motivāciju veidot ietaupījumus, jo papildienākumi no ietaupījumiem var mazināt tiesības saņemt no ienākumiem atkarīgus pabalstus. Piemēram, Apvienotajā Karalistē šo problēmu mēģina risināt, izmantojot "ietaupījumu kredītu", papildu pabalstu, kas pakāpeniski samazinās. Tas padara ietaupījumu veidošanu izdevīgāku tiem, kas saņem no ienākumiem atkarīgus pabalstus. Tomēr palīdzības samazināšana šādā veidā palielinātā nodrošinājuma dēļ izmaksā daudz dārgāk. Tādēļ, veicinot to popularitāti, Apvienotā Karaliste reformē pensiju kredītu kā daļu no plašākas pensiju reformu paketes, lai nodrošinātu tās pareizu novirzīšanu un rentabilitāti.

Ilgmūžības risks: izmaksu fāze

Privātās shēmās izmaksu fāzes organizācija ietekmē pensiju pietiekamību. Shēmas konstrukcijai ir jānodrošina pietiekama aizsardzība pret inflāciju, apgādnieka zaudējumu, kā arī ilgmūžība.

Pastāv trīs lielas izmaksu produktu grupas.

- > **Ikgadējās pensiju izmaksas** ir visbiežāk izmantotie izmaksu produkti obligātajās un daļēji obligātajās pensiju shēmās. Tās nodrošina periodiskus maksājumus pensijas saņēmējiem, izmantojot apdrošināšanu pret biometriskiem riskiem, tādiem kā ilgmūžība, un, balstoties uz dzīves ilguma tabulām, apgādnieka nāves gadījumā ļauj nodrošināt aizsardzību bez apgādnieka palikušajiem.
- > **Vienreizējās izmaksas** nodrošina labuma guvējiem vienreizēju izmaksu, atstājot to viņiem, lai, tiem esot pensijā, nodrošinātu pietiekamu ienākumu fondu. Lielā daļā

valstu pilsoņi var izvēlēties saņemt visu vai ievērojamu pensijas ietaupījumu daļu vienreizējas izmaksas veidā.

- > **Pa posmiem sadalītās izmaksas** nodrošina periodiskus maksājumus, bet bez jebkādas apdrošināšanas pret ilgmūžības risku, pakāpeniski samazinot pieejamo kapitālu.

Dalībvalstīs shēmu dalībnieku iespējas izvēlēties ikgadējās pensiju izmaksas, pa posmiem sadalītās izmaksas vai vienreizējās izmaksas ir ļoti dažādas. Vairākumā valstu, kur privātās fondētās shēmas ir obligātas, ikgadējās pensiju izmaksas ir obligātas (piemēram, Igaunijā un Rumānijā).

Ir arī prasība saņemt ikgadējās pensijas izmaksas dažās profesionālajās pensijās (piemēram, Nīderlandē), bet vēl citus pensiju ietaupījumus noteiktos apstākļos var saņemt kā vienreizēju izmaksu (piemēram, Apvienotajā Karalistē).

Vienīgā aizsardzība pret ilgmūžības risku — ikgadējās pensiju izmaksas

Ikgadējās pensiju izmaksas garantē ienākumus visa paredzamā mūža garumā neatkarīgi no tā ilguma, tāpēc tas ir visdrošākais pensionāru ienākumu nodrošināšanas veids. Šī shēma ir izplatīta daudzās valstīs (dažās tā ir vienīgā pieejamā izvēle), bet tur, kur tā ir brīvprātīga, tā nav tik dominējoša, kā varētu cerēt. Tas ir tādēļ, ka cilvēki ir savā ziņā tuvredzīgi, kad runa ir par viņu finansiālo nākotni; viņi pārāk zemu novērtē savas dzīves paredzamo ilgumu un bieži izvēlas pa posmiem sadalītās izmaksas, jo tas ļauj viņiem atstāt mantojumā pāri palikušo naudu. Ikgadējo pensiju izmaksu gadījumā atlikušo maksājumu plūsmu var

mantot tikai garantētā periodā (ja ir izvēlēta šāda iespēja), un tādēļ tā liekas mazāk pievilcīga. Tā kā labums no privātajām shēmām bieži vien papildina valsts pensiju shēmu mūža pensijas, cilvēki var izjust kārdinājumu izņemt privāto pensiju vienreizējās izmaksas veidā, lai palielinātu savas īstermiņa patēriņa iespējas. Kaut arī reizēm šādai rīcībai ir jēga, privāto shēmu paredzamais ieguldījums pensiju pietiekamības nodrošināšanā turpmāk viņu pensiju paketē nebūs pieejams. Lai gan pa posmiem sadalītās izmaksas vai vienreizējās izmaksas dažkārt var konvertēt par ikgadējām pensiju izmaksām, tas reti notiek labprātīgi. Tā kā, palielinoties dzīves ilgumam, pieaug risks, ka pensijas saņēmējs iztērēs visu pieejamo naudu, pensiju pietiekamības nodrošināšanai pilnībā ir piemērotas tikai ikgadējās pensiju izmaksas.

Finansiālo risku līdzsvarošana

Peļņas koeficienti, t.i., naudas proporcija, kas tiek iegūta vai zaudēta investīcijās attiecībā pret investētās naudas daudzumu, laika gaita ievērojami svārstās, radot būtiskus riskus pensiju pietiekamībai. Ja peļņas koeficienti ir mazāki, pensiju uzkrājējiem ir jāpaliek darba tirgū ilgāku laiku, lai ilgāk veiktu iemaksas un nodrošinātu tādu pašu pensiju līmeni. Tādēļ, lai sniegtu cilvēkiem pietiekamu informāciju par pensionēšanās laikā paredzamo pensijas līmeni un viņi varētu pieņemt lēmumu par tālāku līdzdalību darba tirgū, pieņēmumiem par projektētām ilgtermiņa rentabilitātes likmēm ir jābūt veidotiem ar saprātīgu precizitāti. Šajā kontekstā ir svarīgi, lai labi funkcionētu finanšu pārraudzības iestādes un finanses reglamentējošās struktūras

būtu efektīvas. Nākotnes pensijas ir atkarīgas gan no tīrās peļņas uzkrāšanas fāzē, gan arī no apdrošināšanas aprēķiniem, kas nosaka pensijas izmaksu fāzē. Abas šīs fāzes ir vienlīdz svarīgas, un tādēļ ir nepieciešama rūpīga izstrāde un uzraudzība.

Vairākumā dalībvalstu likumdevēji ir veikuši pasākumus, lai mazinātu investīciju riskus, bet dažas valstis ir ieviesušas tiešus garantiju mehānismus, kuru uzdevums ir novērst investīciju riskus līdzekļu uzkrāšanas fāzē. Runājot par garantijām izmaksu fāzē, ir vērojama aizvien pieaugoša nepieciešamība pēc pakalpojumu nodrošinātāju pārapdrošināšanas, lai bankrota gadījumā nodrošinātu saistību pildīšanu.

Risku, nodrošinājuma un īstenošanas iespēju līdzsvarošana

Pasākumiem, ko veic, lai aizsargātos pret finansiāliem riskiem, arī ir izmaksas. Stingra regulēšana, kas vērsta uz īstermiņa finansiālas stabilitātes nodrošināšanu, var kļūt neefektīva, ja finanšu rezervju atjaunošanai pēc ekonomiskas lejupslīdes ir nepieciešama liela un strauja ieguldījumu līmeņu palielināšana. Jo īpaši tāpēc, ka tas var palielināt darbaspēka izmaksas un samazināt patēriņu finanšu krīzes laikā, kā tas pēdējās desmitgades sākumā notika Nīderlandē.

Atbilstoša pensiju shēmu īstermiņa drošības un pensiju shēmu kopējā ilgtermiņa noturīguma līdzsvara panākšana joprojām ir sarežģīts uzdevums politikas veidotājiem un regulatoriem. Pēdējos gadu desmitos daudzās dalībvalstīs noteikumi ir kļuvuši brīvāki, lai ļautu pensiju fondiem meklēt lielāku peļņu, investējot lielāku daļu līdzekļu riskantākos aktīvos. Pašreizējā krīzē piedzīvotie zaudējumi ir radījuši vajadzību pēc stingrākiem noteikumiem par pensiju fondu investīcijām.

Minimālu peļņu var izmantot, lai aizsargātu uzkrājumus pret investīciju riskiem,

bet šādas garantijas ietver arī izdevumus. Tie var būt gan tieši (apdrošināšanas prēmiju maksājumi kapitāla garantiju gadījumā), gan netieši — paliekot pie mazākas kopējās rentabilitātes, jo nodrošinātājs izvēlas konservatīvu investīciju stratēģiju, kas vērsta tikai un vienīgi uz mērķi iegūt minimālu peļņu.

Pensiju līmeņu aizsardzība

Pensiju līmeņi var saņemt svarīgu aizsardzību pret investīciju riskiem, izmainot individuālo portfeļu struktūru, kad cilvēki tuvojas pensijas vecumam. Tādēļ ir ieteicams izstrādāt dzīves cikla pieeju investīcijām: šādas stratēģijas gadījumā jaunāki pilsoņi var izvēlēties riskantākus produktus ar lielākas peļņas iespēju savas dzīves laikā, bet cilvēki, kam tuvojas pensionēšanās vecums, var izvēlēties produktus ar fiksētu procentu likmi, lai izvairītos no lielas aktīvu vērtības samazināšanās, pensijas ietaupījumu pārvēršot ikgadējās pensiju izmaksās.

Tā kā ikgadējo pensiju izmaksu cenas mainās, konkrēts mēnesis, kurā aktīvi tiek anuitēti, var būtiski ietekmēt saņemamo summu. Tādēļ ir svarīgi, lai regulatori pieļautu tā laika posma rezervi, kurā aktīvi tiek pārvērsti ikgadējās pensiju izmaksās.

Nodevu un izmaksu ietekme

Pensiju fondu administrēšanas izmaksas var radīt ievērojumus izdevumus un būtiski samazināt pensiju līmeņus. Tas īpaši svarīgi ir mazu ienākumu saņēmējiem, kam var būt grūtības nodrošināt pietiekamus pensiju līmeņu uzkrājumus. Galvenais mainīgais lielums, kas jāapsver privāto fondēto pensiju shēmu gadījumā, ir administratīvās izmaksas. Izmaksu atšķirības ilgtermiņā var radīt lielas pensiju izmaksu atšķirības: piemēram, gada maksa 1 % apmērā no aktīvu vērtības 40 gados var patērēt turpat 20 % no kopējām iemaksām⁽¹⁾. Tādēļ valdību uzdevums ir nodrošināt zemu izmaksu uzturēšanu un atvieglot nākotnes pensiju pietiekamu līmeņu uzkrājumu veidošanu. Problēma ir nodrošināt tādu nodevu struktūras regulēšanu, lai uzturētu stimulu konstrukciju, kas būtu piemērota gan fonda dalībniekiem, gan arī fonda menedžeriem. Dalībvalstu izmantotās politikas mērāmas no visai brīvas nodevu regulēšanas līdz ļoti stingrai.

Izmaksu ierobežošana

Vājas pārredzamības, klienta izvēles un informācijas atklāšanas kontekstā ir maz ticams, ka zemas izmaksas radīsies pašas no sevis. Tādēļ, iespējams, ir nepieciešams specifisks, īpaši izmaksas ierobežojošs regulējums. Tādā veidā dažas dalībvalstis ir ierobežējušas vadības nodevas vai sintētisko izmaksu rādītājus, kā tas ir, piemēram, Apvienotajā Karalistē. Citās valstīs ierobežojumi tiek piemēroti izmaksu struktūrai. Piemēram, Itālijā nav pieļaujama vadības nodevu dublēšana: tas attur pensiju shēmu pārvaldītājus no līdzekļu investēšanas kopējos fondos, ko pārvalda citas fondu pārvaldības kompānijas.

Tomēr izmaksu ierobežojumiem ir arī savas ēnas puses. Piemēram, to informatīvais saturs var būt neviennozīmīgs: lai gan tie var neļaut piedāvāt tirgū produktus ar pārmērīgām izmaksām, tomēr tie var arī ierobežot konkurenci, norādot uz konkrētu izdevumu līmeni kā pieņemamu, lai gan tas var arī nebūt optimāls.

⁽¹⁾ Ja cilvēks 40 gadus ik gadu uzkrāj 100 naudas vienības, tad viņa darba mūža beigās varētu izveidoties 4000 naudas vienību liels uzkrājums (vienkāršošanas labad inflācija un reālā rentabilitāte ir vienāda ar nulli). Ja administratīvās izmaksas veido 1 % no aktīvu vērtības gadā, uzkrāto izmaksu daudzums 40 gados ir aptuveni 720 naudas vienības. Tas nozīmē, ka izmaksu līmenis procentos no kopējo iemaksu apjoma varētu sasniegt aptuveni 18 %.

Labākas finanšu izglītības nepieciešamība

leviešot fondētās privāti pārvaldītās shēmas, pensiju sistēmas ir kļuvušas daudz sarežģītākas. Cilvēkiem var tikt lūgts izvēlēties kādu no dažādiem pensiju shēmu nodrošinātājiem, bet tie savukārt piedāvā izvēles saistībā ar viņu iemaksu investīcijām. Lai shēmu konstrukcijās iestrādātie stimuli darbotos un pensiju tirgi funkcionētu, cilvēkiem aizvien vairāk ir nepieciešams pieņemt informētus lēmumus par pensiju produktiem, viņu ietaupījumiem, darbmūža ilgumu un pensionēšanās laika noteikšanu. Tā kā shēmu dalībniekiem tiek lūgts uzņemties lielāku atbildību par savām pensijām, viņiem ir labāk jāizprot finansiāli jautājumi, lai izdarītu apzinātu izvēli. Tiem, kas finanšu jautājumos ir mazāk izglītoti, ir mazāk iespēju izmantot savā labā sarežģītus finanšu nosacījumus un tādēļ tie mazāk uzkrāj savai pensijai. Cilvēki bez finansiālas izglītības, nonākot saskarē ar plašu izvēli vai sarežģītām sistēmām, tiecas palikt neaktīvi. Tas uzsver nepieciešamību izmantot automatisku reģistrēšanu un noklusējuma iespējas darba ņēmējiem, kuriem var nebūt motivācijas izdarīt apzinātu izvēli.

Finanšu izglītības veicināšana

Izglītība atšķiras no informētības, jo iepriekšējais apvieno vēlāko ar iemaņu veidošanu un motivāciju mainīt uzvedību. Abas pieejas atzītas par sekmīgām: piemēram, Īrijā tika organizēta informēšanas kampaņa, lai veicinātu izpratni par to, kā darbojas pensiju sistēma. Šīs akcijas rezultātā bija vērojama vienlaicīga personālo pensijas kontu skaita palielināšanās, jo īpaši 25–35 gadu vecuma mērķaudi-

torijas grupā. Informētība kombinācijā ar finanšu izglītību var ne tikai uzlabot konkrētu klientu stāvokli, bet arī stimulēt finanšu pakalpojumu tirgu, padarot to konkurējošāku.

Divi pētījumi par dalībvalstu iniciatīvām, kuru mērķis ir nodrošināt finanšu izglītību, atklāja, ka informāciju sniedz dažādi avoti, tostarp finanšu uzraudzības institūcijas, pieaugušo izglītības aģentūras, parādsaistību risināšanas iestādes, sociālie darbinieki, finanšu nozares federācijas, mikrofinansēšanas organizācijas, patērētāju pārstāvji, izglītības iestādes, individuālas finanšu kompānijas un mājokļu celtniecības iestādes⁽²⁾. Taču kā galvenās šādu iniciatīvu virzītājas tika norādītas valsts varas institūcijas.

Eiropas Komisijas nesenojā paziņojumā, kurā ir ieskicēti augsti kvalitatīvu finanšu izglītības shēmu pamatprincipi, ir pausts atbalsts šādām darbībām⁽³⁾. Tā ir arī izveidojusi arī timekļa vietni Dolceta, kurā tiek piedāvāta patērētāju izglītošana Kopienas valodās katram nacionālajam tirgum.

(2) Observatoire du Crédit et de l'Endettement et al., FES (2007), "Better access to financial services and financial education", Report of the survey on financial education, 2007. g. aprīlis; Evers un Jung (2007), "Survey on financial literacy schemes in the EU-27", 2007. g. novembris

(3) http://ec.europa.eu/internal_market/finservicesretail/docs/capability/communication_en.pdf

Uzlabota informācija

Lai gan ieteikumi un noteikumi dažādās valstīs ievērojami atšķiras, tomēr ir manāmas noteiktas tendences, taču nepavisam ne lielākas vienkāršības virzienā. Īpaši ir vērojama nepieciešamība izmantot vienkāršāku valodu, lai izvairītos no iedzīvotāju mulsināšanas (piemēram, Īrijā un Spānijā).

Informācijai jābūt pielāgotai atbilstoši cilvēku vajadzībām un viņu apstākļiem. Vispārēji ieteikumi nav piemēroti visiem, un, mēģinot piedāvāt saprotamu un vienkāršu informāciju, pastāv risks padarīt to

tik vispārēju, ka tā varētu kļūt bezjēdzīga. Tas ir radijs nepieciešamību personalizēt ieteikumus, lai gan tas var būt dārgi un grūti īstenojams.

Jebkāda veida informācija, īpaši personalizēta, rada jautājumu par atbildību. Neatkarīgi no tā, kas piegādā informāciju, šis piegādātājs var tikt uzskatīts par atbildīgu par informācijas kvalitāti un izmantošanu. Šāds piegādātājs var nevēlēties nodrošināt jebkādu informāciju, kas varētu būt veidota kā vispārējās informācijas formu pārsniedzīgi ieteikumi, jo baidīsies, ka varētu tikt uzskatīts atbildīgs par jebkādu neparedzētu rezultātu.

Nodokļu politikas ietekme

Fondētām privāti pārvaldītām pensiju shēmām nodrošināto nodokļu atvieglojumu galvenais mērķis ir veicināt privātos uzkrājumus, tādējādi nodrošinot augstāku dzīves līmeni pensijā un iedrošinot veidot vairāk privātu uzkrājumu, kā arī ieguldīt galīgajā summā. Šādu instrumentu efektivitāte un izmaksas ir nepārprotami ir atkarīgas no tā, vai ir veidoti papildu uzkrājumi. Pastāv daudz un dažādi faktori, kas var ietekmēt cilvēka pensijas uzkrājumus, piemēram, finanšu padomnieku ieteikumi un darba devēju pamudinājumi.

Šīs struktūras ietvaros vairākās dalībvalstīs ir izplatīts uzskats, ka nodokļu atvieglojumiem ir nozīmīga loma, stimulējot cilvēkus pievienoties un piedalīties pensiju shēmās. Šādu nodokļu atvieglojumu nodrošināšana var būt dārga. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (ESAO) projekcijas uzvedina uz domu — kamēr demogrāfiskās izmaiņas nozīmēs ieņēmumu palielinājumu no fondēto shēmu pensiju ienākumu aplikšanas ar nodokli, nodokļu atvieglojumu izmaksas turpinās pārsniegt savāktos ienākumus⁽⁴⁾.

(4) Pablo Antolin, Alain de Serres, Christine de la Maisonneuve (2004), "Long-term budgetary implications of tax-favoured retirement plans", Economics Department Working Papers No 393, ESAO.

Nodokļu atvieglojumu sniegto ieguvumu nenoteiktība

Turklāt trūkst skaidru pierādījumu par nodokļu atvieglojumu pielietošanas efektivitāti, lai iedrošinātu iedzīvotājus vairāk investēt pensijās. Piemēram, nav skaidrs, vai nodokļu subsīdijas patiešām rada papildu uzkrājumus, nevis vienkārši novirza esošos uzkrājumus. Ja ietaupījumi tiek tikai novirzīti, tad nodokļu atvieglojumi būs gan dārgi, gan neefektīvi, jo tie veicinās uzkrājumus, kas citādi būtu veidoti arī bez tiem.

Vēl viena problēma saistībā ar nodokļu atvieglojumiem — kurš gūst labumu gan lielāku stimulu, gan lielāku uzkrājumu veidā. Pierādījumi, ko sniedz ASV 401(k) pensiju plāni, liecina, ka vidēju un zemāku ienākumu guvēji drīzāk atsaucas uz uzkrājumu veidošanas pamudinājumiem ar uzkrājumu veidošanu, bet lielāku ienākumu guvēji reaģē ar uzkrājumu pārvietošanu ⁽⁵⁾. Lai gan tas varētu likt domāt, ka nodokļu atvieglojumi ir vairāk vērsti uz vidēju līdz zemu ienākumu īpašniekiem, tomēr Apvienotās Karalistes, ASV un Kanādas piemērs liecina, ka tie ir populārāki lielāku ienākumu ieguvēju vidū (dalības un iemaksu līmeņu

izpratnē) ⁽⁶⁾. Tādējādi noteiktu nodokļu atvieglojumu sistēmu konstrukcija ir labvēlīga lielāku ienākumu guvējiem, savukārt pašu nodokļu atvieglojumu komplikētais raksturs var izraisīt jucekli. Vēl vairāk, bieži vien tikai tiem, kuru rīcībā ir lielāki ienākumi, ir pieejamas neatkarīgas finanšu konsultācijas, lai pilnībā izmantotu nodokļu atvieglojumus.

Atsevišķās dalībvalstīs individuāliem pensiju uzkrājumiem ar tieša valsts atbalsta starpniecību tiek nodrošinātas papildu priekšrocības (piemēram, Vācijā un Austrijā). Atbilstoši ieguldījumi vai ievērojamas pensiju ieguldījumu subsīdijas ļauj aptvert mazu ienākumu guvējus, kam nepieciešams uzkrāt vairāk, un varētu piedāvāt labāku vērtību par ieguldīto naudu mazāku uzkrājumu īpašniekiem. Tas ir arī vieglāk saprotams, un tādēļ labāk kalpo tiem, kam nav pieejamas finanšu konsultācijas.

Tā kā trūkst skaidru pierādījumu par nodokļu atvieglojumu fiskālajiem stimuliem un ir tik ievērojamas valsts budžeta izmaksas, dalībvalstīm ir jāpievērš uzmanība nodokļu atvieglojumu iespējām, īpaši saistībā ar to ietekmi uz pietiekamību un ilgtspēju.

⁽⁵⁾ Sheena S. Iyengar, Wei Jiang, Gur Huberman, "How much choice is too much?: Contributions to 401(k) retirement plans".

⁽⁶⁾ Pablo Antolin, Alain de Serres, Christine de la Maisonneuve (2004), "Long-term budgetary implications of tax-favoured retirement plans", Economics Department Working Papers No 393, ESAO.

Labākas uzraudzības nepieciešamība

Ir vērojama aizvien pieaugoša tendence novirzīt riskus no valsts institūcijām uz privātām un iedzīvotājiem. Šāda stratēģija var likties finansiāli atbilstoša, taču, ja rodas pietiekamības problēmas, atbildība par garantijām atkal tikt attiecināta uz valsti. Fondēto pensiju attīstība un to potenciālā ietekme uz pietiekamību ir jāuzrauga, un no dalībvalstīm ir nepieciešama salīdzināmāka informācija.

Vienlaikus ar privāto pensiju nozīmīguma palielināšanos rodas nepieciešamība uzlabot to uzraudzības instrumentus. Dažās dalībvalstīs dati ir klasificēti pēc dažādiem kritērijiem, bet citās datu izguve un klasificēšana ir krietni ierobežotāka, īpaši tajās valstīs, kur privātās shēmas ir ieviestas nesen. Lai pilnībā izprastu, kādu ietekmi atstāj lielāka paļaušanās uz privātajiem pensiju ietaupījumiem, ir vajadzīga plaša informācija, īpaši tādēļ, lai varētu noteikt nākotnes pensiju ienākumus un identificēt tās iedzīvotāju grupas, kuras neveic uzkrājumus un pensionējoties var saskarties

ar mazākiem ienākumiem. Pašlaik dalībvalstu atšķirīgo politiku relatīvo ietekmi precīzi salīdzināt nav iespējams. To relatīvās labās īpašības tādēļ ir zināmā mērā neskaidras. Valstis tikai iegūtu, ja to rīcībā būtu plašāka un salīdzināma informācija, kas ļautu labāk izprast to politikas ietekmi un labāk novērtēt jau īstenotās politikas rezultātus.

Lai uzlabotu fondēto (jo īpaši ar likumu noteikto) pensiju struktūru, vēl daudz jādara. Pastāv acīmredzama nepieciešamība uzlabot fondēto pensiju attīstības un to potenciālās ietekmes uz pietiekamību uzraudzību. Ir jāizstrādā instrumenti, lai uzraudzītu to turpmāko virzību, kā arī labāk novērtētu pašreizējo situāciju; īpaši ir jānodrošina valstu savstarpējā salīdzināmība un nacionālo datu uzticamība (piemēram, risinot nodrošinājuma un privātās pensiju shēmās iesaistīto cilvēku dubultās uzskaites problēmas). Turklāt neatkarīgi datu avoti jau ir izstrādes stadijā; tos izstrādā *Eurostat* un ESAO (skatīt tālāk).

Izstrādes procesā esošie harmonizēto datu avoti

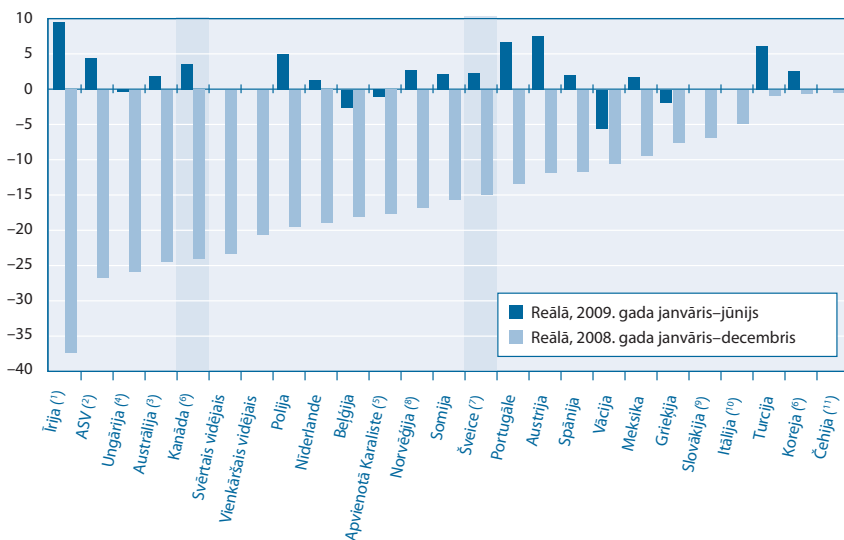
Avots	Pieejamie dati
Eurostat — Eiropas integrētās sociālās aizsardzības statistikas sistēma (ESSPROS)	Pensiju izdevumi ir sadalīti pēc pabalstu izmaksu veidiem un iemaksām atkarībā no iemaksu tipa (darba devējs, valdība, darbinieki). http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/living_conditions_and_social_protection/introduction/social_protection
Eurostat — Strukturālā uzņēmējdarbības statistika (SBS)	Nodarbinātības shēmas (izņemot Spāniju un Portugāli, kur statistikas dati ietver gan nodarbinātības shēmas, gan individuālās shēmas) tiek klasificētas dalībnieku skaita mainīgajiem, pensiju fonda demogrāfiskajiem rādītājiem un uzskaites, internacionalizācijas un nodarbinātības mainīgajiem. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/european_business/data/database
Eurostat — ES statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem (SILC)	Pieejamo ienākumu (tostarp visu veidu pensiju un apgādnieka zaudējuma pensiju) sadalījums un cilvēku privāto pensiju mainīgie. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/living_conditions_and_social_protection/introduction/income_social_inclusion_living_conditions
ESAO — Globālā pensiju statistika (GPS)	Fondētajām pensiju shēmām, tostarp fondētajām un bilances rezerves pensiju shēmām, kā arī pensiju apdrošināšanas līgumiem, kas balstīti uz darbavieta vai kuriem piekļūst tieši mazumtirdzniecības tirgos (personālās pensiju shēmas). Šeit iekļauti obligātie un brīvprātīgie pasākumi. Dati ietver shēmas, kurās pensijas izmaksā privātā sektora organizācija (ESAO tās klasificē kā privātās pensiju shēmas), kā arī tās, kurās pensijas izmaksā valsts sektora organizācija. http://www.oecd.org/daf/pensions/gps
ESAO — EU 2007 Survey	Tā nodrošina informāciju par dalības sadales elementiem pēc to statusa (aktīvie, atliktie dalībnieki un pensionāri) un pēc ienākumu kategorijām (piemēram, mazāk par vidējo darba algu, no vidējas līdz divām vidējām darba algām, vairāk par divām darba algām), dažām dalībvalstīm — pēc algu kategorijām un dzimuma http://www.oecd.org/document/8/0,3343,en_2649_34111_38958856_1_1_1_1,00.html#contents

Krīzes ietekme

Pieaugošo iepriekšēji fondēto shēmu nozīmīgumu kopējā pensiju paketē, kādu paredzēja dalībvalstis brīdī, kad tika apstiprināts ziņojums, uz kura pamata ir veidota šī brošūra (2008. gada aprīlis), var ilustrēt ar tālāk redzamo diagrammu.

Tajā attēlotas nodrošinājuma trajektorijas un tā pensionāru ienākumu daļa, kas tiek gaidīta no iepriekšēji fondētām shēmām dažādās dalībvalstīs laikā līdz 2050. gadam.

Pensiju fondu investīciju reālā rentabilitāte atsevišķās ESAO valstīs

(1) Peļņas investīciju līmenis 2009. g. janvārī–jūnijā pēc ESAO novērtējuma.

(2) Novērtējums, tostarp IRA.

(3) Dati attiecas uz APRA regulētām organizācijām ar vairāk nekā četriem biedriem un kopējiem aktīviem vismaz 50 miljonu Austrālijas dolāru vērtībā.

Aktīvu rentabilitāte ir tīrais ienākums pēc nodokļu nomaksas dalīts ar aktīvu vidējo lielumu attiecīgajā laika periodā.

(4) Dati attiecas uz obligātajiem pensiju fondiem. Brīvprātīgo pensiju fondu nominālā rentabilitāte ir 4,63 % (-10,67 % 2008. gadā).

(5) Peļņas investīciju līmenis 2008. gada janvārī–decembrī pēc ESAO novērtējuma.

(6) Dati attiecas uz 2009. gada janvāri–martu.

(7) Dati attiecas uz 2009. gada janvāri–augustu.

(8) Dati attiecas uz atlasītiem, kas sastāv no lielākajiem privātajiem un municipālajiem pensiju fondiem, kas uzskatāmi par aptuveni 80 % no kopējā aktīvu kopuma.

(9) Dati attiecas uz otrā līmeņa pensiju fondiem. Brīvprātīgo pensiju fondu nominālā rentabilitāte ir 0,16 % (-1,93 % 2008. gadā).

(10) Dati attiecas līguma pensiju fondiem. Atklāto pensiju fondu nominālā rentabilitāte ir 3,0 % (-14,0 % 2008. gadā).

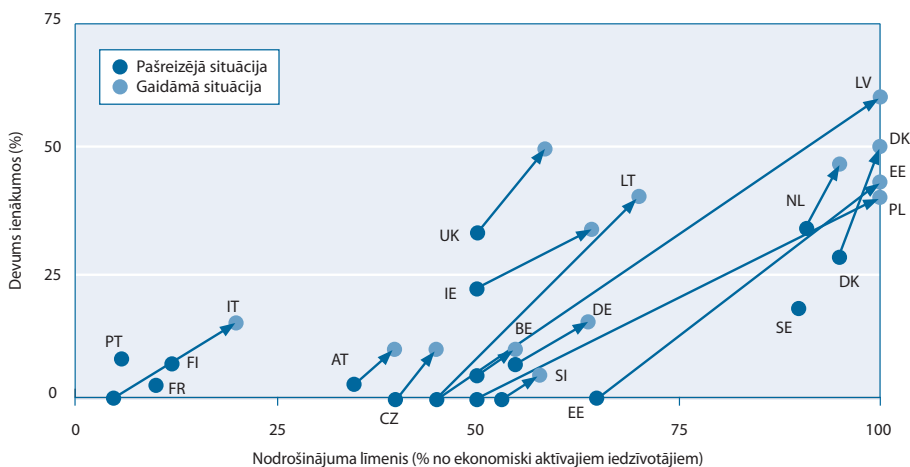
(11) Novērtējuma dati. Investoru tirā peļņa 2008. gadā bija 0,34 % pēc fonda pārvaldītāju veiktā papildu finansējuma.

Avots: ESAO Globālā pensiju statistika un ESAO novērtējumi.

Tomēr, kad 2008. gada rudens sākumā pēkšņi sākās bezprecedenta mēroga finanšu krīze un no tās izrietošā dziļā ekonomikas lejupslīde, fondēto pensiju shēmas piedzīvoja ievērojamu savu aktīvu bilances vērtības samazināšanos, no kuras tām joprojām ir jāatgūstas. Kā var secināt no ESAO skaitļiem iepriekšējā diagrammā, pensiju fondi 2008. gada novembrī visā Eiropā jau piedzīvoja negatīvu savu investīciju reālo rentabilitāti robežās no 15 līdz 35 %.

Sekojošās straujās ekonomikas lejupslīdes un strauji augošā bezdarba dēļ ir grūti saglabāt cerības, ka strauja izaugsme varētu ļaut aktīvajiem darba atalgojuma saņēmējiem sev veidot papildu fondētās pensijas laikā, kad tie finansē savu vecāku un vecvecāku pensijas. Vairākām ambiciozām valstīm ir nācies pārskatīt savus plānus un pagaidām daļu fondētajām shēmām paredzēto iemaksu novirzīt atpakaļ uz shēmām, kuru pamatā ir nodokļu maksājumi, un tādējādi pagarināt pensiju fondu veidošanai paredzēto termiņu.

Līknes, kas stilizēti attēlo nākotnē paredzamo nodrošinājumu un no fondētajām shēmām gūstamo pensionāru ienākumu īpatsvaru

Secinājumi

Iepriekšēji fondēto privāto pensiju kā solidāro ar likumu noteikto shēmu papildinājuma paplašināšana ir jauninājusi un potenciāli stiprinājusi daudzu dalībvalstu spēju nodrošināt pietiekamas un ilgtspējīgas pensijas. Tā kā vairākās dalībvalstīs shēmu konstrukcijas bieži vien nav ne pilnībā pabeigtas, ne pilnībā optimālas, tām vēl daudz jāveic pensiju fondu vispārējās lietderības uzlabošanā, padarot tos par sociālās aizsardzības virzītājspēku. Vēl vairāk, krīze ir atklājusi fondēto shēmu ievainojamību attiecībā pret finanšu tirgu nepastāvīgumu un izgaismojusi nepieciešamību politikas veidotājiem, regulatoriem un uzraugiem veicināt cilvēku pensijas ietaupījumu piesardzīgāku vadību. Plašais radušos zaudējumu klāsts un vēl lielākā daudzveidība iespējās amortizēt triecienus padara pensiju fondu konstrukciju atšķirības un investīciju stratēģijas nepāprotami svarīgas. Ietekmes dažādība un

pretrunas Savienības dalībvalstīs ļauj secināt svarīgas lietas par to, kā fondētās shēmas var uzlabot un panākt pensiju uzkrājējiem labāku līdzsvaru starp risku, drošību un pieejamību. Atbilstoši tam vairākās dalībvalstīs top jauna darba kārtība, lai veiktu nepieciešamās izmaiņas fondu konstrukcijās un paātrinātu jauno obligāto shēmu nepabeigto daļu pabeigšanu, piemēram, attiecībā uz drošām noklusējuma opcijām, dzīvesveidu, izdevumu ierobežošanu, anuitāšu noteikumiem, izmaksu fāzi un spēju amortizēt triecienus. Šo uzdevumu īstenošana būs ļoti svarīga, lai atjaunotu sabiedrības uzticību fondētājām privāti pārvaldītājām pensiju shēmām un šo uzticību uzturētu. Krīze turklāt ir parādījusi, kā finanšu tirgu stabilizēšanas pasākumos ir jāiekļauj tādi nozīmīgi operatori kā pensiju fondi. Šajā tāpat kā citās jomās labāka regulēšana ir nepieciešama visā Eiropas telpā.

Uzziniet vairāk	
Nodarbinātības, sociālo lietu un iespēju vienlīdzības ģenerāldirektorāts	http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=443&langId=lv
Pilns Sociālās aizsardzības komitejas ziņojuma teksts	http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=752&langId=lv&moreDocuments=yes
Sociālās aizsardzības komiteja	http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=758&langId=lv
ESAO	http://www.oecd.org/home
<i>Eurostat</i>	http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=423&langId=lv
<i>Dolceta</i>	http://www.dolceta.eu

Eiropas Komisija

Privātās pensiju shēmas. Shēmu nozīme saistībā ar pietiekamām un ilgtspējīgām pensijām

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs

2010 — 26 lpp. — 14.8 x 21 cm

ISBN 978-92-79-15190-3

doi:10.2767/49377

Pensiju sistēmu reformas turpinās. Dalībvalstis saskaras ar sabiedrības novecošanas problēmu, kas rada būtisku ietekmi uz pašreizējām pensiju sistēmām. Šajā brošūrā ir aplūkota privāti pārvaldīto fondēto pensiju shēmu pieaugoša nozīme.

Tā ir pieejama drukātā veidā angļu, franču un vācu valodā un elektroniskā formātā — visās pārējās Eiropas Savienības oficiālajās valodās.

Kā saņemt ES izdevumus

Bezmaksas izdevumi:

- izmantojot *EU Bookshop* (<http://bookshop.europa.eu>);
- Eiropas Savienības pārstāvniecībās un delegācijās.
Informāciju saziņai varat iegūt tīmekļa vietnē <http://ec.europa.eu> vai sūtot faksu uz +352 2929-42758.

Maksas izdevumi:

- izmantojot *EU Bookshop* (<http://bookshop.europa.eu>).

Maksas abonementi (piemēram, ikgadējie *Eiropas Savienības Oficiālā Vēstneša izdevumi un Eiropas Savienības Tiesas judikatūras krājumi*):

- izmantojot Eiropas Savienības Publikāciju biroja tirdzniecības aģentus (http://publications.europa.eu/others/agents/index_lv.htm).

**2010. gads
Eiropas gads
cīņai pret
nabadzību un
sociālo atstumtību**

www.2010againstopoverty.eu

Vai jūs interesē Eiropas Komisijas Nodarbinātības,
sociālo lietu un iespēju vienlīdzības ģenerāldirektorāta **publikācijas**?

Ja interesē, jūs tās varat lejupielādēt vai abonēt bez maksas vietnē
<http://ec.europa.eu/social/publications>

Aicinām jūs reģistrēties vietnē <http://ec.europa.eu/social/e-newsletter>,
lai saņemtu Eiropas Komisijas *Sociālās Eiropas bezmaksas e-biļetenu*.

<http://ec.europa.eu/social>

www.facebook.com/socialeurope

Publikāciju birojs

ISBN 978-92-79-15190-3

9 789279 151903